

פרוטוקול מס' 22

מישיבת ועדת החינוך והתרבות
יום ד', ט' בטבת התשמ"ה, 2.1.1985, שעה 08.30.

נ כ ח ו :

חברי הוועדה:
נ. רז - היו"ר
פ. גולדשטיין
ע. דראושה
א. הראל
א. ולדמן
א. סרטני
ז. עטשי
מ. פלד
א. שאקי

מוזמנים:
א. נסראלדין - חבר הכנסת
ב. דל - מנהל האגף לפיתוח מערכת החינוך,
משרד החינוך והתרבות
ד. הוד - משרד הבינוי והשיכון
ש. שלמון - משרד האוצר
ס. פלאח - משרד החינוך והתרבות
ד"ר ח. סעב - ראש מועצת אבו-סנאן
מ. עאמר - ראש מועצת חורפיש
מ. אבו-סאלח - ראש מועצת מסעדה
נ. חלב - ראש מועצת דלית-אל-כרמל
ר. אבו-רוקון - ראש מועצת עוספיה
ש. אסעד - ראש מועצת בית-ג'ן
ס. והבה - רכז חינוך במועצת בית-ג'ן
ב. נסים - משרד החינוך והתרבות

מזכירת הוועדה: ד. פלד

רשמה: מ. כהן

סדר-היום:
הפעלת הקרן המשותפת למשרד החינוך והתרבות ולמשרד
הבינוי והשיכון למבני חינוך במגזר הדרוזי. (הצעה
לסדר-היום של חבר-הכנסת א. נסראלדין).

הפעלת הקרן המשותפת בין משרד החינוך ומשרד השיכון
(הצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת א' נסראלדין)

היו"ר נ' רז:

אני פותח את ישיבת ועדת החינוך והתרבות. נושא הדיון היום הוא החינוך והבינוי במגזר הדרוזי. הנושא הועלה במליאת הכנסת על-ידי חבר-הכנסת אמל נסראלדין בהצעה לסדר היום והועבר לוועדה. אני מציע שהוא יציג את הנושא בקצרה, אחר כך נפתח את הדיון בנושא עם ההדגשים כפי שיוצגו על ידו ועל-ידי חברים אחרים.

א' נסראלדין:

אני שמח מאד שלמרות המרחק הגדול הגיעו כל האנשים שהוזמנו מהגליל. זה סימן שהמצב מחייב זאת.

העליתי את הבעיה של הפסקת פעולתה של הקרן המשותפת למשרד החינוך ומשרד הבינוי, אשר עסקה בקידום הבניה של בתי-הספר בכפרים הדרוזיים. ציינתי בדברי בכנסת שהקרן פעלה בצורה טובה מאד, וכמעט סגרה 80% של הפער שהיה קיים. לפני הקמת הקרן בתי-הספר הדרוזיים סבלו מאד. כולנו שמחנו כאשר הקימו את הקרן, וכאמור היא פעלה יפה.

אבל משום מה, למרות שהישובים הדרוזיים עוד לא הגיעו לרמה הדרושה, כלומר לסגירת הפער כולו מבחינת חדרי הלימוד החסרים, הופסקה פעולתה של הקרן. לכן הייתי נאלץ להביא את הענין לכנסת. ואני שמח מאד שגם כבוד השר, אשר מכיר את העדה הדרוזית וידיד לה, התייחס לנושא בחיוב. הוא אמר שאכן הבעיה חמורה מאד, והוא הצדיק כל מלה וכל דרישה שהעליתי בפני הכנסת.

היום חסרים בכפרים הדרוזיים 180 חדרי לימוד, וזה לפי הסטטיסטיקה של משרד החינוך ומשרד השיכון. אגב, הקרן הופעלה בשותפות של שני המשרדים, כאשר הבניה נעשתה על-ידי משרד השיכון. 180 חדרים במגזר קטן, בעדה קטנה, זה דבר משמעותי מאד ומורגש מאד. ומדובר רק במגזר של החינוך היסודי.

אני יודע שראשי המועצות והאחראים על מערכת החינוך, מר סלמן פלאח ואחרים, עושים ככל יכולתם כדי להתגבר על הבעיה. אבל כידוע באחרונה הכל הוקפא, נעצר, ומיום ליום המצב מחמיר.

לא אכנס לפרטים. אני רוצה לומר שללא הפעלת הקרן היום הישוב הדרוזי נסוג במקום להתקדם. כולנו יודעים שעל המגזר הדרוזי חל חוק גיוס חובה, הבנים שלנו משרתים בצבא. אנחנו רוצים שהם יקבלו את החינוך הראוי להם, כמו כל אזרח אחר. אבל הבעיה אצלנו חמורה יותר, כי האזרח הדרוזי ממלא את חובתו כלפי המדינה, הוא עושה את כל מה שמוטל עליו, אבל אינו מקבל את מה שמגיע לו.

אני מציע שחברי ד"ר חמד סעב, ראש מועצת אבו-סנאן, שמרכז את ראשי המועצות והכפרים, ימסור סקירה מפורטת על המצב, ואחר כך כל אחד מראשי המועצות יסקור בקצרה את המצב בכפר שלו. ואני מקווה שחברי הוועדה ילמדו את הבעיה, ואחת ולתמיד נסיים את הוויכוח על כך שיש מקום לשלב את העדה הדרוזית שילוב מלא, ומה שקיים בסקטור היהודי חייב להיות גם בסקטור הדרוזי.

היו"ר נ' רז:

לגבי הערתך האחרונה, אם אתה חושב שבסקטור היהודי לא חסרות כיתות, אתה טועה. וגם אתה אמרת בדבריך שבעקבות הקמת הקרן 80% מהפער כוסו. זאת אומרת שהשילוב מתרחש. לכן אל נחמיר את המצב יותר ממה שהוא.

נשמע עכשיו את ד"ר חמד סעב, ראש מועצת אבו-סנאן.

ד"ר ח. סעב:

אנחנו מודים על ההזמנה לוועדת החינוך והתרבות;
אנחנו מודים לחבר-הכנסת נסראלדין אשר מעורר את
הבעיות באופן רציני, במקומות שצריך לעשות זאת. אסקור בקצרה את המצב
בכפרים הדרוזיים הוותיקים, לא כולל רמת הגולן. על רמת הגולן ידבר ראש
מועצת מסעדה.

אי אפשר להכחיש שבשנים האחרונות נעשו פרויקטים
גדולים ויפים בתחום החינוך בכל הכפרים הדרוזיים, והכל באמצעות הקרן
המשותפת שלמעשה ביצע אותה משרד השיכון בעזרת משרד החינוך, אם זה
בירושלים ואם זה במחוז הצפוני, בשני המשרדים. הם פעלו רבות ועשו דברים
שאנחנו מתגאים בהם. המצב השתפר מאד לעומת המצב שהיה לנו בעשרות השנים
הקודמות. התושבים נהנים מהדברים שנעשו, וזה טוב למדינת ישראל. כי
אנחנו אמנם עדה קטנה, אבל אנחנו ממלאים את כל החובות שלנו, ואנחנו
רוצים להרגיש במדינה כאזרחים שווים.

אבל בשנה וחצי האחרונות כמעט לא הרגשנו שהקרן
הזאת קיימת. אומרים שהכל מוקפא. איננו יודעים אם הקרן באמת מוקפאת,
או שקרה משהו בדרך. אין על כך תשובה ברורה. העיקר הוא שבשטח לא
מרגישים את הפעולה של משרד החינוך ומשרד השיכון בתחום הבינוי. אינני
מדבר על תחומים אחרים.

אינני בטוח ש-80% מהפער כוסו. לדעתי הרבה פחות
מזה. חסרות 62 כיתות לימוד בחינוך היסודי ב-15 הכפרים הוותיקים,
חוץ מ-35 גני חובה. ברוב הכפרים כמעט ולא נבנו גני חובה. במקום אחד
או שנים בוצעו 6 גנים בסך הכל. בטרם חובה לא בוצעה אף כיתה אחת.
בחטיבות הביניים חסרים 36 חורי לימוד. אינני מדבר על החינוך התיכון.
יש לנו בית-ספר מושלם אחד, בית-הספר המקיף בירכא. במרכז הגליל יש
גם כן בית-ספר שהולך ונשלם, אינני יודע מתי תסתיים בנייתו. בדלית-
אל-כרמל ובעוספיה יש תכנית לבניית בית-ספר תיכון; עוד לא נבנתה אף
כיתה אחת. בבית-הספר המקיף ירכא חסרים כמה חדרים.

אשר לאולמי ספורט - קשה לדבר על כך במצב הכלכלי
הקיים, שגם אנחנו מוכנים לשאת בעול להבראתו, אבל אנחנו חייבים להזכיר
שבאף כפר דרוזי אין אולם ספורט ראוי לשמו. יש אולמי התעמלות קטנים,
אין בהם שום מתקני ספורט, והם נמצאים בבתי-הספר הקיימים.

כך המצב גם לגבי ספריות. כמעט אף ספרייה לא נבנתה
בכפרים הדרוזיים, אם כי התשתית קיימת. בבתי-ספר יש ספריות קטנות,
אבל באף כפר דרוזי אין ספרייה ציבורית.

במגזר הדרוזי חסרים גם מועדוני ספורט ומתנ"סים.
בכפר אחד או שנים נבנו שני מועדונים מתקבלים על הדעת, אבל בניני
מתנ"סים אין באף כפר דרוזי. יש פעילות, אבל היא מתקיימת בכותלי
בתי-הספר הקיימים בכפרים.

כאמור הקרן הזאת פעלה רבות, אבל פעולתה נפסקה
בשנה וחצי האחרונות. כשאנחנו שואלים על כך, מושכים לנו בכתפיים. מזה
איננו מבינים הרבה ולא יודעים את האמת. לכן אולי בישיבה הזאת תתגלה
האמת ונדע מה קורה עם הקרן הזאת, אם היא בוסלה או הוקפאה, או שיש
תקציב והוא הולך למקום אחר. בכל אופן, אנחנו מבקשים להחיות את פעולת
הקרן הזאת; ואם לא את הקרן - להחיות את פעולות משרד החינוך ומשרד
השיכון כדי לסגור את הפער הקיים בכפרים הדרוזיים, כי זה באמת מכאיב
ולא נעים לתלמידים, להורים ולמדינה בכלל.

א. הראל: מה עושים עכשיו? משתמשים בדירות שכורות, בחדרים
שכורים?

ד"ר ח. סעב: כן, כמו שהיה קודם. ואתם יודעים מה מצב החדרים השכורים.

יש בעיות אחרות בחינוך הדרוזי, לא אדבר עליהן עכשיו. אזכיר רק את ענין החימום בבתי-הספר, קרן מילגות, עידוד בוגרי בתי-הספר התיכוניים. בעדה הדרוזית יש עובדה מכאיבה מאד, שאחוז בעלי ההשכלה הגבוהה בקרבה הוא הקטן ביותר מבין כל העדות בארץ. מה שגורם לכך הוא שהצעירים שגומרים את בתי-הספר התיכוניים חייבים ללכת לצבא, אחר כך הם מתחתנים ואינם הולכים ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה אלא מחפשים עבודה בכפרם ובזה זה נגמר. אחוז בעלי ההשכלה הגבוהה גדל במעט מאד, לא לפי רצוננו ולא לפי מה שצריך להיות. זו בעיה שצריך לפתור אותה עם שלטונות צה"ל ומשרד הבטחון. אנחנו יודעים שקיימת עתודה אקדמית, אבל מתקבלים אליה מדי שנה 8-10 בחורים בסך הכל. ומבין הפאות, אולי האלפים שמסיימים בית-ספר תיכון, רובם הולכים לאיבוד מבחינת ההשכלה הגבוהה, הם חוזרים לכפר ונשארים כמו קודם. אנחנו מבקשים להקדיש תשומת לב לבעיה זו.

היו"ר נ. רז: תודה. נשמע עכשיו את מר מוחסן אבו-סאלח, ראש מועצת מסעדה.

מ. אבו-סאלח: אדוני היושב-ראש, חברי ראשי המועצות, חברי הכנסת, אני שמח מאד על ההזמנה הזאת ומודה עליה. אני גא להיות אזרח מדינת ישראל ברמת-הגולן. אם אני משווה את החיים שם בזמן השלטון הסורי למצב היום, חלה התקדמות רבה בכל התחומים לעומת מה שהיה, חל שיפור של אלף אחוזים, וכך גם בתחום החינוך. אבל אם אני משווה את עצמי לחברי הדרוזים, המוסלמים, הנורצים, אני צריך עוד הרבה מאד עד שאגיע למצב שלהם. אינני מאמין שיש ישוב כלשהו במדינת ישראל, יהודי, ערבי או דרוזי, ש-60% מחדרי הלימוד שלו נמצאים במבנים שכורים. בארבעה כפרים דרוזיים ברמת-הגולן יש 190 כיתות, מהן 106 בחדרים שכורים, במצב גרוע מאד, ובכל שנה אני צריך להתחנן לפני בעלי הבתים שיתנו לנו להשתמש בחדרים, למרות שהם לא שווים. בכל החדרים זולפים מים מהתקרות, והם חשוכים. הילדים יושבים בכיתות ורועדים מקור, העיניים שלהם כואבות כי הם לומדים בחושך. כלומר המצב רע מאד

כאשר היה ממשל צבאי ברמת הגולן בנו שם. אבל לצערי מאז החלת החוק הישראלי על רמת הגולן לא נבנה שם שום דבר, במיוחד בתחום החינוך. וידוע לכולנו המצב הפוליטי ששרר ברמת הגולן. כראשי מועצות אנחנו רצים לכבות שריפות. בעל החדרים השכורים מבקש שכר דירה של 50 דולר לחודש עבור כל חדר. הוא אינו מוכן לדבר על שקלים. לא היתה לי ברירה, הייתי חייב לשלם לו, למרות שמשרד החינוך ומשרד הפנים אינו מעביר אלינו את הכספים, כדי שלא יהיה תלמיד אחד, ביסודי או בתיכון, שב-1 בספטמבר לא יהיה לו איפה ללמוד, ואז עלולה לפרוץ שביתה.

ע. דראושה: אולי זה דווקא טוב שהתלמידים יבואו ולא יהיה להם איפה ללמוד, ואז תהיה שביתה? אולי אז יפתרו את הבעיה?

מ. אבו-סאלח: אינני רוצה שתהיינה שביתות. בדרך כלל שובתים כשהמורים לא מקבלים משכורת או כשאינן חדרי לימוד. אבל אם ישבתו ברמת הגולן, יגידו שזה ענין פוליטי. יודעים מתי שביתה מתחילה, לא יודעים מתי היא נגמרת. לכן הייתי חייב לשלם מראש את שכר הדירה. שילמתי מקופת המועצה, למרות שאנחנו במצב קשה ביותר.

אני מודה למר סלמן פלח ולחבר-הכנסת נסראלדין שמספלים בנושא. חבר-הכנסת עטשי איננו מתעניין בנעשה ברמת-הגולן.

ז. עטשי: תלוי עם מי אני בקשר.

ס. אבו-סאלח:

חבר-הכנסת נסראלדין עוזר לנו בכיבוי השריפות,
ואני מודה לו על כך.

יש לנו בית-ספר תיכון אזורי לכל תושבי רמת
הגולן, דרוזים ועלאוויים, שהוא היחיד במדינת ישראל המוחזק על-ידי משרד
החינוך. היום לא מקבלים תקציב לבית-הספר; מקבלים או תרומה ממר פלח,
או מהמחוז.

ע. דראושה:

האם זה לא מדורג לפי רמת שירות? האם זה לא כמו
בבתי-הספר התיכוניים בכל מקום?

ס. אבו-סאלח:

לא. אני אפילו לא יודע מה מגיע לבית-הספר הזה.
את משכורות המורים מקבלים ממשרד החינוך באופן
ישיר. וכמו שאמרתי, מכבים שריפות, שולחים הרשאה מכאן ומשם. לא נותנים
את מה שמגיע לבית-הספר. אבל בעקבות ישיבה שהתקיימה עם מר פלח אני
מקווה שיוחלט בקשר לבית-הספר התיכון, יקבעו איזה תקציב מגיע לבית-הספר,
ישלמו את המשכורות למורים, ואת היתר יעבירו למועצה שתשרת את בית-הספר.

אני מבקש שיפול מיוחד ברמת הגולן, כי הענין
בלתי נסבל ועלול כל יום להתפוצץ. ואז יהיו לנו בעיות. אני מבקש מאד
שהוועדה תיקח את הענין לידיה ושלא נחיה כל החיים באשליות. לפני
שנתיים היה דיון בוועדת החינוך, לאחר שחברת-הכנסת נמיר ביקרה בחדרים
שדיברתי עליהם, והיא אמרה בפירוש שהיא לא האמינה שיש חדרים כאלה
ושילדים לומדים בתנאים כאלה.

ע. דראושה:

כמה חדרים נבנו ברמת הגולן, במיוחד במסעדה,
בשבע-שמונה השנים האחרונות?

ס. אבו-סאלח:

בשבע השנים האחרונות לא נבנה במסעדה אף חדר.

א. הראל:

אבל במסעדה בית-הספר יותר טוב מאשר במקומות
אחרים.

ס. אבו-סאלח:

בית-הספר במסעדה הוא דווקא הגרוע ביותר.
בבית-הספר היסודי יש 27 כיתות, מהן 17 כיתות

בחדרים שכורים.

א. הראל:

כמה חדרים נבנו ברמת-הגולן מאז החלת החוק
הישראלי?

ס. אבו-סאלח:

לא נבנה שום דבר. התחילו לבנות בעין-קייגיה.
יש שם תכנון לבית-ספר רציני.

לפני כשנתיים הוחלט שיבנו 20 חדרי לימוד
בכל שנה ברמת הגולן. אם זה היה נעשה, היו לנו היום 40-60 חדרי לימוד.
אבל עד היום לא בנו, ועכשיו יש הקפאה. אני מבקש שההקפאה לא תחול על
הכפרים הדרוזיים, לא רק ברמת הגולן אלא בכל מדינת ישראל, ושיבצעו
את העבודה.

אני מודה לכם מאד, ומזמין את הוועדה לביקור

ברמת הגולן.

היו"ר נ. רז:

תודה רבה. אני מציע שנתחיל לשמוע את התשובות
של אנשי המשרדים, ושתהיה התייחסות קונקרטיה
לנושא של בינוי. נשמע תחילה את מר בן-ציון דל, מנהל האגף לפיתוח
מערכת החינוך במשרד החינוך.

ב. דל:

אם הייתי צריך לענות במשפט אחד על כל הדברים שנאמרו כאן הייתי אומר שהמצב במגזר הדרוזי איננו יותר גרוע מאשר במגזר היהודי. כלומר אותה הקפאה שחלה על המגזר הדרוזי חלה גם על המגזר היהודי, בדיוק באותה מידה.

לפי הנתונים שבידי והתכנית המשותפת של משרד השיכון ומשרד החינוך, ביצע משרד השיכון במשך שבע השנים האחרונות 365 חדרי לימוד במגזר הדרוזי. אין ספק שנקודת ההתחלה היתה קשה ביותר, אבל זה ללא שום יחס למה שנעשה במגזר היהודי. מאחר שבמגזר הדרוזי התחילו מאפס, אז כל דבר שנעשה הוא משמעותי. כשמדובר על 365 חדרים, ו-11 אולמי ספורט, אין ספק שזה דבר משמעותי ביותר.

בקשר לצרכים - לפי התכנית שלנו חסרים עוד 150 חדרי לימוד במגזר הדרוזי, להוציא רמת הגולן, ששם חסרים עוד 96 חדרים.

ע. דראושה:

יוצא שיותר משליש התלמידים הדרוזים לומדים בחדרים שכורים עד עכשיו?

ב. דל:

חלקם לומדים בחדרים שכורים, חלקם לומדים לא דווקא בחדרים שכורים, אבל לא תמיד חדרים

שמתאימים ליעודם.

היו"ר נ. רז:

אני מציע שנשמע כעת את מר הוד ממשרד השיכון.

ד. הוד:

אני כופר בכל המספרים שנאמרו כאן. גם דבריו של איש משרד החינוך מחייבים הבהרה. אנחנו מדברים על בניה במסגרת של קרן משותפת שהוקמה על-ידי שני משרדים, מתקציבים של שני משרדים, כדי לבנות מוסדות חינוך במספר כפרים שאושרו בהחלטת ממשלה בשנת 1976. אלה כפרים שבהם קורה אחד משני הדברים: או שהאוכלוסיה בהם כולה דרוזית, או שהאוכלוסיה הדרוזית בהם היא דומיננטית, גם אם היא איננה הרוב. למשל, אם בכפר אבו-סנאן נבנו במסגרת הקרן הזאת למעלה מ-20 כיתות לימוד, זה לא רק לאוכלוסיה הדרוזית, אלא עבור כל האוכלוסיה של הכפר. חשוב לדעת זאת, כי בכפרים גדולים מאד כמו מראר, אבו-סנאן וכך הלאה, יש אוכלוסיה גדולה שאיננה דרוזית, והם יונקים את התשובה החינוכית מבחינת בינוי מאותה מסגרת. כלומר אם מדברים על כך שחסרות 100, 130 או 150 כיתות, הכוונה לכפרים מטויימים שהממשלה החליטה להתייחס אליהם ברמת עדיפות בגלל המרכיב הדרוזי הדומיננטי.

ע. דראושה:

אבל הילדים לומדים ביחד, אז מה זה משנה?

ד. הוד:

נכון, אבל חשוב להדגיש את זה. כי אם היו רוצים להגיד שרוצים לתת תשובה לדרוזים, מזמן היינו

גומרים את העבודה.

א. נסראלדין:

אני חולק על דעתך.

ד. הוד:

נאמר פה כמה פעמים שהקרן הפסיקה לפעול. אני חייב להבהיר מה הקרן הזאת, מה קרה אתה ושהיא לא הופסקה. מבחינת חלוקת התפקידים בין משרדי הממשלה השונים בכל הארץ בכלל, לא רק במגזר הזה, משרד השיכון איננו מממן מתקציביו בינוי של בתי-ספר בישובים שעקב צמיחה וגידול זקוקים לבינוי נוסף. על הענין הזה מופקד משרד החינוך, והוא מתוקצב.

מה המיוחד בפעולה שנעשתה באותם כפרים על-ידי משרד השיכון? משרד השיכון, מתקציביו הוא, שמיועדים למטרות אחרות, הקציב סכום מסויים, יחד עם משרד החינוך, ביחס שווה של 50%-50%, כדי לקדם את הבינוי הזה יותר. וכך פעלנו כל השנים מאז שהתחלנו את הפעולה הזאת.

בשנה התקציבית הנוכחית שעומדת להסתיים בעוד שלושה חודשים עשינו שינוי טכני קטן, לא שינוי מבחינת הקרן עצמה. בעבר כל משרד היה מתוקצב בסכומי הכספים, ובמהלך השנה משרד החינוך היה מעביר כספים אלינו ואנחנו היינו בונים. השנה עשינו שינוי. אותו סכום שמשרד החינוך היה מתוקצב בו נכלל מלכתחילה בחוק התקציב בתקציבים של משרד השיכון, כדי לאפשר לו גמישות הרבה יותר רבה בפעולה במשך השנה. אינני יודע אם זה גרם לכך שאפשר לומר שהקרן הופסקה. אני חושב שלא. אני חושב שמה שקרה זה מה שהסביר ד"ר סעב.

השנה תכננו לפעול במישור של בניה גדולה בגליל וברמת הגולן. בגלל השתלשלות אירועים הכספים שיועדו למטרות האלה לא ניתנו ולא ניתנים עד הרגע הזה לשימוש, למרות שהם עומדים לרשות משרד השיכון לבינוי של כיתות. מדובר על סכומים מעל למיליארד שקלים, שבמחירים של היום זה מאפשר לבנות 23-35 כיתות לימוד. אבל אלה כספים קיימים, הם מתוקצבים, אבל בגלל מהלכים של החלטות תקציביות לא ניתן היה להשתמש בהם עד עכשיו. יש לנו מכרזים פתוחים, אבל איננו מסוגלים לבצע את ההתקשרויות עם החברות הבונות בגלל החלטות של הממשלה, של משרד האוצר.

לכן לדעתי אסור להגיד שהקרן בוטלה או הופסקה. זה לא נכון. הכספים קיימים. בנתונים הקיימים כיום איננו יכולים להשתמש בהם.

היו"ר נ' רז:

היא לא בוטלה, אבל היא לא קיימת.

ד' הוד:

אולי עוד שלפני ימים אחדים ישבנו בוועדת מנכ"לים לענייני דרוזים, גם שם נושא הבינוי עולה מפעם לפעם. גם במסגרת ההיא הנושאים מוכרים ומטופלים. אם תתקבל החלטה ספציפית לנטרל את הנושאים התקציביים הקשורים בבינוי הזה משאר ההחלטות על מימוש כספי מדינה, אפשר יהיה לרוץ יותר מהר.

א' נסראלדין:

שמענו פה כל מיני מספרים. הם אינם מתאימים למספרים שהשר נקב בדברי תשובתו על ההצעה לסדר היום. השר אמר: "מאז הקמת הקרן נבנו 314 חדרי לימוד, מהם 24 כיתות גן; 205 כיתות בחינוך היסודי, ו-85 כיתות בחינוך העל-יסודי. כמו כן נבנו 11 אולמי התעמלות. הפער ברמת השירות הפיזי של מערכת החינוך לדרוזים הצטמצם בצורה ניכרת". זה בקשר למספרים, ואני מבקש שנציגי שני המשרדים שדיברו כאן יבדקו את עצמם. אני מניח שהשר בדק את העניין ומסר מספרים מדויקים.

בקשר לתקציב - השר אמר כך: "לקראת שנת התקציב 1984 החליט משרד האוצר משיקוליו הוא לכלול את התקציב כולו במשרד הבינוי והשיכון. בתקציבו בשנה הנוכחית נכלל סכום של 700 מיליון שקלים במחירי הרבעון השני לבניית 40 חדרי לימוד במגזר הדרוזי בגליל ובכרמל, ועוד 500 מיליון שקלים לבניית 20 חדרי לימוד ביישובי הדרוזים בגולן". מר הוד דיבר על מיליארד שקלים. זה פחות ממה שהשר אמר.

השר אמר עוד: "נכון שהתקציב השנה עדיין לא הופעל, וזאת על פי מדיניות האוצר לשחרר את תקציב המדינה בשלבים, על פי החלטת משרד הבינוי והשיכון על סדרי העדיפויות הפנימיות שלו להפעלת תקציבו". כלומר משרד השיכון שוקל מה עדיף, ואחר כך מחליט איפה לבנות. הדרוזים כנראה לא מופיעים בסדר עדיפות ראשון.

ס' פלאח:

אני רוצה להעיר רק שתי הערות להבהרה. קודם כל לגבי המספרים. למעשה כל המספרים שניתנו כאן נכונים. הסיבה לכך פשוטה, כל אחד רואה אחרת את העניין. כשמשרד השיכון מדבר על חדרים, הוא בדרך כלל מתייחס יותר לחינוך היסודי. כשמר דל דיבר על הסך הכל, זה כולל גם אולמי ספורט. נבנו גם 11 אולמי ספורט. יש מי שמתייחס לאולם ספורט כאל שני חדרי לימוד. ובכן אחד כולל את זה בסך הכל החדרים, ואילו השני לא. כך גם לגבי גני ילדים. יש מי שמחשב את גני הילדים בתוך הסך הכל, יש מי שאינו עושה זאת. אבל למעשה המספרים שניתנו על-ידי מר דל על מה שנבנה הם נכונים. זה כולל גם גני ילדים וגם אולמי ספורט.

הערה שניה לגבי דברי מר הוד על ועדת המנכ"לים. נאמר שם שאמנם יש הקפאה במדינה, והיא חלה על כולם; הדרוזים הם חלק מהמדינה, והם חייבים לשאת בחלק מהנטל; אבל לא ייתכן שעל מגזר מסויים תחול הקפאה של 100% כאשר בתקציבים אחרים של המדינה לא חלה הקפאה של 100%. אם יש השנה תקציב לבניית 60 חדרי לימוד במגזר הדרוזי - ויש תקציב ל-40 חדרים בגליל ובכרמל ול-20 חדרים בגולן - לא ייתכן שבכל שנת התקציב בונים 3 חדרים. היום בונים 3 חדרים. כלומר בסך הכל 6 חדרים. השאלה היא באמת איך למצוא את הדרך שההקפאה אמנם תחול, אבל לא על כל הסכום ולא על כל התכנית.

היו"ר נ' רז:

תודה רבה. נשמע כעת את מר נואף חלב, ראש מועצת דלית-אל-כרמל.

נ' חלב:

לא אכחיש שנעשה הרבה במגזר הדרוזי. התקדמנו מאד. אבל צריך לעשות עוד הרבה כדי להגיע לרמה מתקבלת על הדעת. אחד החברים אמר שהמצב אצל הדרוזים איננו יותר גרוע מאשר אצל היהודים. אני מציע שהוועדה תבדוק את המצב בשטח אצל הדרוזים ותשווה אותו למקום אחר. כלומר האמת היא שצריך לעשות עוד הרבה כדי להגיע לרמה הדרושה.

הבעיה אצלנו חמורה, כי אם אנחנו זקוקים לחדרים, איננו יכולים למצוא אותם ליד בתי-הספר. אי אפשר ללמד כאשר החדרים מפוזרים במקומות שונים. זה מקשה מאד על הלימוד. כי אם מורה צריך ללכת בכל שעה לכיתה אחרת, זמן רב הולך לאיבוד. כלומר המצב שלנו מכל הבחינות רע מאד. משום כך אתם צריכים לתת עדיפות ראשונה לבעיות החינוך במגזר הדרוזי.

בדלית-אל-כרמל ובעוספייה יש כ-20 אלף נפשות. ייתכן שבעוד זמן מה נכריז על שני הישובים כעל ישוב אחד ונקבל מעמד של עיר. דיברנו על בית-ספר תיכון לשני הישובים, היו החלטות וניתנו לנו הבטחות, קיבלנו אדמה ממינהל מקרקעי ישראל. מדברים על זה שמונה שנים. עד עכשיו שום דבר לא נעשה. לפני שנתיים הובטח שבית-הספר ייבנה ויושלם. שום דבר לא נעשה. האם המצב הכלכלי רע רק כשמדובר עלינו? אנחנו מוכנים להבין את המצב הכלכלי וללכת אתכם בטוב וברע. אבל כאשר המצב טוב, אנחנו לא שותפים. כאשר המצב רע, זה חל עלינו. איזו שותפות זאת? אנחנו צריכים להיות שותפים בטוב וברע; כשטוב, גם אנחנו רוצים ליהנות מכך. אם לא כך, זה לא בסדר.

דיברנו הרבה על המגזר הדרוזי. עד כה נעשה מעט, וזה נעשה כשהיה שילוב בין משרדי החינוך והשיכון. איננו באים בטענות לפקידים. לדעתי הם טובים מאד. אבל זה בא מלמעלה. ולכן אתם יכולים לקדם את העניין.

אני מדבר על דלית-אל-כרמל ועוספייה. שם חייב להיות בית-ספר תיכון אחד. דיברנו על כך הרבה, ועד עכשיו שום דבר לא התבצע. בדלית-אל-כרמל, בחטיבת הביניים ובתיכון חסרים 11 חדרים. תלמידים לומדים שם באולם, במסדרון, הכיתות מתחלפות. אנחנו שוכרים חדרים והם רחוקים מבית-הספר. ובכן המצב קשה מאד. אנחנו מוכנים להתחיל לבנות מיד, לאחר שיצא מכרז.

בבית-ספר א' חסרים 5 חדרים. נעשה תכנון, יש רשיון. מצב החדרים שם קשה מאד. כיתות א'-ב' לומדים בחדרים לא מתאימים.

אני מציע לוועדת החינוך לבקר פעם בכל הכפרים הדרוזיים, ושתכריה יראו בעצמם את המצב. אולי אז תאמינו לנו יותר ותעזרו לנו.

פ' גולדשטיין:

קודם כל אני רוצה לברך את חבר-הכנסת אמל נסראלדין על העלאת הנושא. הנושא חשוב, העדה הדרוזית היא חלק מהעם היושב בישראל, לטוב ולרע.

כפי ששמענו, הקרן שהוקמה ב-1976 סגרה פער של כ-80%. אני מבקש לא להתעלם מהמצב הבסיסי וההתחלתי. מישהו אמר פה שהתחלה היתה מאפס. 80% פירושם קידום. נכון שאתם חייבים לדרוש יותר, לקדם עוד את המצב, אבל לאט לאט. אם מדברים על תקציב של 1.2 מיליארד שקלים, זה לא כל כך נורא. העיקר שיבצעו. אני בטוח שאם יהיה ביצוע, אתם תיהנו.

אני רוצה לומר משפט אחד לנציגים של משרדי החינוך והשיכון. אני מציע שכאשר באים אלינו נציגים של משרדים שונים, צריך שהם יתאמו ביניהם את הדברים. אני מציע שתבואו עם מספרים ברורים, כי אחרת יש הרגשה לא טובה, לא יודעים איזה מספרים שניתנו הם הנכונים. צריך להיות תיאום.

המצב במגזר היהודי היום זהה למצב במגזר הערבי והדרוזי, משום שלכולם אין. אין ספק שאתם יכולים להתגאות על הישגים גדולים. צריך להודות שהפער הצטמצם בשבע השנים האחרונות. נכון שבמגזרים הדרוזי והערבי יש תופעות יוצאות דופן. נכון שבמגזר היהודי לא לומדים במסדרונות ולא לומדים בכיתות שכורות, אם כי יש גם מקומות כאלה, אבל לא במידה בולטת.

א' סרטני:

אבל במגזר היהודי לא לומדים מתחת לעצים.

פ' גולדשטיין:

ביקרתי לאחרונה בדלית-אל-כרמל. יש שם המוני מבקרים, והרושם הוא שהמצב הכלכלי שם בהחלט טוב. אני רוצה לומר שאם יש צורך לתת עדיפות למקום כלשהו, בגלל כל מיני היבטים, הרי זה דווקא לרמת הגולן. אני אומר זאת במלוא האחריות. הגולן הוא חלק ממדינת ישראל. כאשר הצביעו על החלת החוק הישראלי על רמת הגולן, חברים רבים שהיו אז באופוזיציה הצביעו בעד. חייבים לתת לרמת הגולן עדיפות על פני מקומות אחרים.

א' הראל:

מה שקרה הוא שאחרי החלת החוק הישראלי על רמת הגולן הפסיקו שם את הפעילות.

א' נסראלדין:

נעשו שם דברים חשובים מאד. לא הכל רע ברמת הגולן.

פ' גולדשטיין:

כפי שאמרתי, חייבים לתת עדיפות לרמת הגולן. אם יש משהו שאני מצר עליו ומתריע עליו בכל הזדמנות זה על כך שידידי ישראל ברמת הגולן אינם נהנים ממה שהם צריכים ליהנות. ואני מצטער כשאומרים שבגלל הידידות למדינת ישראל מישהו נפגע בדרך כלשהי, בעבודה או כדומה. חייבים להעדיף את רמת הגולן, אפילו על פני המגזר היהודי והערבי. כי אחרת אנחנו מביאים אוכלוסיה ידידותית למצב לא נוח ולא סימפטי.

ז' עש"י:

הבעיה היא כללית ותוצאות נראות היום בשטח מבחינת רמת הלימודים וההישגים בכפרים הדרוזיים. הצביעו כאן על הישגים. אני חושב שההישגים האלה הם מחוייבים המציאות בישראל. איש לא עשה טובה בענין הזה. כשאני נכנסתי לכנסת התשיעית, המצב בכפרים הדרוזיים היה נורא מבחינת הבינוי. ד"ר סעב דיבר על כך שחסרים 180 חדרים. נניח אפילו שהמספר יותר קטן, 150. אם נכפיל את מספר החדרים החסרים ב-40 תלמידים, הרי לנו 6,000 תלמידים דרוזים הגדלים באווירה לא טבעית של חינוך במדינה דמוקרטית. ואם מדובר על 180-200 כיתות, המספר מגיע ל-7,000-8,000 תלמידים דרוזיים שמתחנכים באווירה לא טבעית. אי-הטבעיות הזאת מתבטאת גם בשטח כשהם מתבגרים, גם במחשבה בנושא הישראלי, גם מבחינת הנכונות של הצעירים לשרת או לא לשרת בצה"ל. כל אלה תוצאות לוואי של חינוך לקוי. בוודאי שחוסר בינוי מתאים משפיע גם על המוטיבציה של המורים ועל רמת ההוראה שלהם, וגם על התלמידים ועל רמת הקליטה שלהם.

ובכן אנחנו צריכים להחליט: אם אנחנו רואים את העדה הדרוזית כאחת העדות של מדינת ישראל, שנותנת למדינה כל מה שצריך לתת - צריך לשנות את המדיניות. אם זה לא ייעשה, זה יהיה בעוכריה של המדינה. יש הישגים, אבל ההישגים האלה היו מגיעים לעדה הדרוזית מ-1948. מדוע צריכה להיות קרן מיוחדת לעדה הדרוזית? יש במדינת ישראל משרד שיכון, הוא צריך להקצות מתקציבו לכל הנושאים במגזר הדרוזי שהוא מטפל בהם גם במגזר היהודי. אותו דבר לגבי משרד החינוך. אינני רוצה להיות מיוחד במדינת ישראל, אני רוצה להיות כמו כולם. אם כך יהיה, יהיה שוויון גם בחובות וגם בזכויות, ואז יפסיקו להתלונן.

אני מעריך מאד על עבודת ראשי המועצות המקומיות, הם עובדים ללא לאות. אבל בגלל חלוקת הסמכויות בין משרדי הממשלה, אף מועצה מקומית אינה מוצאת כתובת אחת בממשלת ישראל שמטפלת בסוגיה של הדרוזים. ועדת המנכ"לים חידשה את פעולתה לפני כמה ימים. אני מקווה שוועדה זו תגלה אחריות והתלהבות כמו בחוזשים הראשונים להקמתה, ולא שבכל פעם יהיו עליות וירידות, כי זה פוגע.

אני רוצה לציין שמאז 1948 עד היום ממשלת ישראל לא הקדישה אף ישיבה אחת לנושאים הנוגעים לעדה הדרוזית במדינת ישראל, עדה המהווה היום 1.8% מאוכלוסיית ישראל.

ס' פלאח:

כשהיא החליטה על הקמת ועדת המנכ"לים, היא קיימה על כך דיון בשתי ישיבות. זה היה ב-1975 וב-1976.

ז' עש"י:

אני רוצה לומר למר הוד שאני מעריך מאד את עבודת משרד השיכון במגזר הדרוזי. וגם אם פעולת הקרן לא הופסקה, השינוי הטכני לא ישנה כהוא זה את המצב הפיזי בעדה הדרוזית. אני מקווה שהמספרים שהביא ד"ר סעב כוללים את כל הכפרים הדרוזיים, כדי שהוועדה תדע איך לטפל במגזר הזה להבא.

אנחנו חייבים להזדרז ולסגור את הפער. חינוך הוא היסוד של כל עם ושל כל עדה. דיברו כאן על אוכלוסיה מעורבת. אני רוצה שכל היושבים בישראל ילמדו באותה רמה ויקבלו אותן זכויות. התושבים הדרוזיים אינם צריכים לקבל פחות. הם ראויים לטיפול שווה.

לגבי רמת הגולן - החלטנו לספח את רמת הגולן למדינת ישראל. לדעתי זו היתה החלטה נבונה. אבל לאחר שסיפחנו, הזנחנו אותה. בכך אנחנו נותנים סעד לכל האוכלוסיה התוססת הפרו-סורית, וזה בגלל המחללים של ממשלת ישראל. ראש מועצת מסעדה אמר שאני אינני מתעניין בנעשה ברמת הגולן. עשיתי כמה מהלכים, לא אמנה אותם, מסרתי דו"ח לראש הממשלה על רמת הגולן עם כניסתי לכנסת האחת-עשרה. נפגשתי עם מנכ"ל משרד הפנים והממונה על המחוז, בעיקר בנושאי החינוך במועצות המקומיות.

המחדלים שלנו ברמת הגולן נוצלו על-ידי האלמנטים הקיצוניים שם. נקטנו במדיניות שחוסר הטיפול הוא הטיפול הטוב ביותר. אישיות ממשלתית אמרה לי רק לפני שלושה שבועות: תן לי להתרחק מרמת הגולן. אותו אדם חושב שכל נגיעה ברמת הגולן פוגעת בו מבחינה פוליטית. כי שר הפנים חושב עד היום שהוא עשה מעשה שלא ייסלח ולא ישכח, בכך שהוא מחל למי שהתנהג כפי שהתנהג ברמת הגולן ב-1980, השר שרון ואחרים. חושבים ששר הפנים עשה זאת, ולכן משרד הפנים כל כך מתרחק מרמת הגולן.

רמת הגולן חייבת לקבל עדיפות ראשונה, ומיד, מבחינת הבינוי של בתי-הספר, כי המצב משווע ומחפיר. המצב מחפיר לא רק בתחום בתי-הספר, גם בטלפונים, חשמל, מים וכו'. אבל היום אנחנו מדברים על בתי-ספר. אחרת נוצר מצב שאנחנו סיפחנו את רמת הגולן מבחינה טריטוריאלית, אבל מבחינה מנטלית אף אחד שם לא מסופח. מה שישפיע על תושבי רמת הגולן זה יחס טוב וזכויות, ולא אמצעי דיכוי ובתי-סוהר.

ולבסוף, כל הכפרים ברמת הגולן - ואנחנו מדברים רק על 4-5 כפרים - חייבים לקבל אותו יחס כמו עיירות פיתוח, מבחינת המסים, התשלומים, התקבולים וכל הקשור בזה. זו צריכה להיות מדיניות הממשלה.

א' ח' שאקי:

אני בהחלט תומך בהרחבת הבינוי בכפרים הדרוזיים. אהדתי נתונה לציבור הזה מילדות. אני בן הגליל, יש לי ידידים מצויינים בקרב העדה היקרה הזאת. מאז קום המדינה אני רואה בה שותפה נאמנה למאבקים, למלחמה ולדם. ואינני חושב שאפשר היה לקנות שוויון בדרך נעלה יותר מאשר תרומה בהשגת עצמאותה של המדינה הזאת. והדרוזים תרמו את מיטבם כדי שהמדינה הזאת תזכה בעצמאותה ותקיים אותה. הם ממשיכים לתרום בכל יום בעצם תרומתם לצה"ל, למשמר הגבול ולכל היחידות שעושות למען שמירה על המדינה הזאת.

הזדמן לי להכיר מקרוב ברמה כמה אנשים יקרים, ביניהם קמל קאסם שהיה בן מחזורי בפקולטה למשפטים והיה מן המעולים שבתלמידים. אולי יענין אתכם לדעת שבתלמוד הוא קיבל את הציון השני מבין 190 סטודנטים. הוא בוודאי נחשב היום בין המשפטים המעולים במדינה.

צמצום פערים זו מצווה שחלה על כל אזרחי מדינת ישראל. אני נושא זה שנים את דגל השוויון בתוך העם היהודי עצמו ובין העם היהודי לבין האזרחים הנאמנים למדינה. כאשר ציבור מסויים בקרב היהודים לא קיבל את שלו כדי לצמצם פערים, לחמתי ואני מוסיף ללחום למען צמצום אותם פערים. הדבר התבטא גם בבינוי. תבר-הכנסת עטשי הציע לי להצטרף לשדולה למען העניין הדרוזי. לא הסתתי לרגע ועשיתי זאת ברצון רב, כי אני באמת מאמין שמכל נסיונות השותפות שעשינו במשך עשרות שנים, התנועה הציונית והעם היהודי, ספק אם יש עוד דוגמה מושלמת יותר מאשר הנסיון עם הציבור הדרוזי, בשל הזדהותכם המלאה עם זכותה של המדינה הזאת להתקיים, עם דרכה וכו'. ובכך צמצום פערים חייב להיעשות.

דבר נוסף שמביא אותי לשבח אתכם ולהזדהות עם מאבקכם הוא שאתם סמל לשמירת מורשת. אני יודע מקמל קאסם שחלק מהנוער איננו חי בדיוק את ההווה הזאת הדרוזית. אבל מצד שני שמחתי שלאחרונה במשרד החינוך והתרבות הצבתם לעצמכם מטרות של החינוך הממלכתי הדרוזי, המעידות על כך שאתם רוצים בייחוד. מי שרוצה בייחודו ושומר עליו, עצם מאבקו זה לייחוד מקנה לו את כל הזכויות מסביב לעניין הזה. זה שאתם דוגמה לשימור מורשת, לשימור מסורת, לשימור ערכים היקרים לכם, עושה אתכם שותפים גם במישור הרוחני. כי לדעתי המדינה הזאת תתקיים טוב יותר ותחזיק מעמד טוב יותר כשרוחה ואמונתה ומוסרה ותרבותה ומורשתה יהיו משומרים טוב יותר. העובדה שיהודים רואים שכך שומרים דרוזים על מורשתם, בהכרח יש לה השפעה חיובית על החשיבות שבשימור המורשת והייחוד. טיפוח המורשת על ידכם הוא דבר נאה ביותר.

לצערנו הרב הבינוי הוקפא מסיבות אובייקטיביות. אין בכוחה של ועדת כנסת יותר מאשר להמליץ. היא איננה כוח מבצע, אבל יש לה כוח מוסרי גדול. אני מאמין שהסיכום הסופי של הדיון הזה יהיה המלצה חמה להגביר את הבינוי, למנוע את המצב שכמה אלפי תלמידים דרוזיים אינם לומדים בתנאים הראויים. לצערי המצב הזה נכון עדיין גם לגבי

רבבות תלמידים יהודיים. כלומר על מערכת החינוך לעשות צעדים נמרצים, וראוי שלמשרד החינוך יוזרמו משאבים יותר גדולים ממשרדים אחרים. אני מאמין שחוסנו של העם הזה באמונתו ובמוסרו, משמע בחינוכו. כל שקל המוקדש לחינוך ממילא פותר בעיות רבות בתחומים אחרים וחוסך צרות רבות אחרות. לכן אני בטוח שיש לעניין הזה כל התמיכה המוסרית של כולנו כאן.

אשר לרמת הגולן - יש לתת שיניים לחוק רמת הגולן שתמכתי בו בכל לבי. אני חושב שזה היה מעשה נכון מבחינה לאומית, מבחינת האינטרס הלאומי העליון של המדינה. עם זאת אני מסכים בהחלט שיש למלא את החוק הזה תוכן. ואם אמנם המצב של בתי-הספר ברמת הגולן הוא כפי שתואר כאן, אז בוודאי כל מה שנאמר על הדרוזים כאן אמור בהחלט גם לגבי הדרוזים ברמת הגולן, כי לדידי היום הם יחידה אחת.

היו"ר נ' רז:

ראש מועצת עוספיה, רסלאן אבו-רוקון, בבקשה.

ר' אבו-רוקון:

הנתונים הכלליים ששמענו מד"ר סעב נכונים. אבל לכל ישוב יש הבעיות הספציפיות שלו. הכפר עוספיה נחשב בין הכפרים המפותחים במגזר הדרוזי. ובכל זאת יש לנו בעיות שונות, דנו על כך כבר מספר פעמים בוועדה זו.

לגבי עוספיה ודלית-אל-כרמל, כשהתחילו לפני ארבע-חמש שנים לבנות את בתי-הספר שלנו, ביססו את הבניה הזאת על הקמת בית-ספר מקיף לשני הכפרים. אני אישית טיפלתי בעניין בית-הספר המקיף הזה. לפני 15 שנים קיבלתי את הקרקע, עשיתי שינוי יעוד ואת כל מה שנחויץ, ומאז כל שנה אנחנו יושבים עם הוועדה של משרד החינוך והשיכון, ובכל פעם זה נדחה. כך היה עד לפני שנתיים. לפני שנתיים קיבלנו מכתב רשמי מד"ר בן-דרור ממשרד החינוך, על דעת משרד השיכון, ובו נאמר שהם מוכנים להתחיל בבניה, ובספטמבר 1984 יהיו הכיתות הראשונות. אבל לצערי עד היום אין לכך אפילו תכנון.

לפי דו"ח של משרד החינוך ולפי דו"ח של מנהל בית-הספר שלנו חסרות בכפרנו 14 כיתות. אני בניתי בית-ספר יסודי. לקיחתי ממנו 6 כיתות, והעברתי כיתות מחטיבת הביניים לבית-הספר היסודי, ובכל שעה אנחנו מסייעים את המורים לשש הכיתות האלה. כתוצאה מכך הם מפסידים 15-20 דקות מהשעור.

נאמר שיש הקפאה. אם יש הקפאה, אין טעם שנוזמן לכאן בכל פעם, נדבר ונשמע, ושום דבר לא יצא מזה.

לגבי גני ילדים, גן ילדים צריך להיות במבנה מתאים וראוי לילדים. המצב הוא ששני גני ילדים נמצאים במבנים שכורים, לא מתאימים לתפקידם, אי אפשר ללמד בהם, אבל מחוסר אמצעים אנחנו עושים זאת.

אשר להישגים - נכון שבשנים האחרונות היו הישגים, איננו מכחישים זאת. עם זאת עליכם לדעת שכאשר חייל דרוזי משתחרר מהצבא וחוזר לכפר, הוא רוצה לעשות בו דברים שראה במגזר היהודי. אנחנו, ראשי הרשויות העומדים בחזית הראשונה, איננו יכולים להתגבר על הבעיות ולהיענות לדרישות של הבחורים הצעירים שלנו. וכפי שאמר חבר-הכנסת עטשי, אנחנו צריכים לתת לצעירים שלנו, לפני שהם מתגייסים לצבא, חינוך טוב, על-מנת שהם יהיו נאמנים למדינת ישראל ולכלל ומשוכנעים בדרכם.

אנחנו מבקשים שאתם תעשו את כל המאמצים כדי לסייע לנו. תחשבו אותנו כמו מתנחלים, תנו לנו כביש ומים, תסגרו את הפער בחדרי לימוד ותספקו את המחסור בצרכי החינוך שלנו.

היו"ר נ' רז:

תודה רבה. מר שפיק אסעד, ראש מועצת בית-ג'ן, בבקשה.

ש' אסעד:

אני רוצה להודות לתבר-הכנסת נסראלדין שהעלה את הנושא לדיון. נאמר כאן שהמצב במגזר היהודי איננו יותר טוב מאשר במגזר הדרוזי. אני רוצה לומר שהמצב במגזר הדרוזי מבחינת הבינוי והחינוך הרבה יותר גרוע מאשר במגזר היהודי. ביקרתי בכמה ישובים יהודיים ובדקתי את נושא החינוך, המבנים וכו'. עדיין יש פער עצום בין שני המגזרים.

אינני מבקש להיות מועדף בשל היותי דרוזי. אנחנו אזרחים במדינת ישראל, יש לנו בעיות, אני רוצה שהמדינה תפתור אותן. אני מבקש שיתייחסו לבעיות שלנו ברצינות ויציעו פתרונות. הקמת ועדת מנכ"לים, הקמת ועדת שרים, הקמת קרן משותפת למשרד החינוך ולמשרד הבינוי והשיכון לענייני דרוזים, מעידות על כך שבמגזר הזה יש בעיות מיוחדות שחורגות מהמצב הנורמלי במדינה.

חברים אמרו כאן שנעשו הרבה דברים. נכון. האם אתם רוצים שנשב בחיבוק ידיים ולא נעשה כלום? אנחנו חיים במדינה מודרנית, מתקדמת, אנחנו מושפעים, רוצים להתקדם ולהגיע לרמה הכללית במדינת ישראל. התקדמנו, השגנו, אבל עדיין אינני רואה שיש הבדל בין ישוב כמו בית-ג'ין לבין איזה שהוא ישוב ערבי. נכון שבשבע השנים האחרונות היו הישגים. אבל איפה היינו לפני שבע שנים? היתה הזנחה מוחלטת של הישובים הדרוזיים מצד המדינה. בבית-ג'ין למשל כבר חמש שנים בית-הספר התיכון נמצא במבנה שכור. והשנה היתי צריך להשקיע עוד 20 מיליון שקלים לשיפוץ מבנה על-מנת שאפשר יהיה להתחיל את שנת הלימודים.

בבית-ג'ין חסרות 11 כיתות לימוד. יש שני בתי-ספר יסודיים, בית-ספר אחד מאכלס גם את חטיבת הביניים, וחסרות 11 כיתות לימוד. אנחנו מלמדים במקלטים ובחדרים שאינם ראויים כלל לשמש חדרי לימוד. והחדרים האלה נמצאים במרחק גדול מבית-הספר. הדבר משפיע על התפקוד של המנהל, של המורים ושל התלמידים. וכבר אינני מדבר על חדרי ספח ודברים אחרים. כמו כן חסרים לנו שלושה גנים, מתנ"ס, מרכזיה פדגוגית ועוד. יש בבית-ג'ין כ-7,000 תושבים. אם אני יורד לראמי או לעראבה, שהם כפרים ערביים, אני רואה שמצבם יותר טוב משלנו.

כפי שאמרתי אינני רוצה להיות מועדף. יש בעיות בכל הישובים. אני גם נתבקשתי על-ידי ראש מועצת פקיעין שנבצר ממנו לבוא לישיבה להציג גם את הבעיות שלו. גם שם חסרות 11 כיתות, גם שם חסרים גנים וכו', כמו בבית-ג'ין. בעצם המצב של כל הכפרים פחות או יותר דומה.

משרד השיכון עשה הרבה דברים בשנים האחרונות, אבל זה בהחלט לא מספיק. לא ייתכן שעד היום לא יהיה מבנה לבית-ספר תיכון. עד מתי זה יימשך?

אני מבקש שתתייחסו ברצינות לנושא. אני מקווה שלמרות שכבר היו כל מיני ועדות, ועדת מנכ"לים וועדת שרים, שהפעם יצא משהו מהדיון הזה.

היו"ר נ' רז:

תודה. ראש מועצת חורפיש, מרדוך עאמר, בבקשה.

מ' עאמר:

אני רוצה לברך את תבר-הכנסת נסראלדין על יוזמתו ואת חברי הוועדה. ד"ר סעב נתן פה סקירה כללית. אני רוצה להתייחס באופן ספציפי לחורפיש.

סוף סוף בנינו בית-ספר יסודי שהיה חסר לנו, אנחנו בשלבי סיום. יש לנו בעיה עם עבודות הפיתוח מסביב, וזה מעכב את הכניסה לבית-הספר. כשיורד גשם, הכל מסביב בוץ. משרד השיכון אומר שאין לו תקציב לפיתוח, ולכן נבצר מאתנו להיכנס לבית-הספר, ונצטרך להמשיך את השנה באותו מצב של 18 חדרים שכורים, לא מתאימים.

יש במקום תכנון לאולם התעמלות. משום מה גם זה ירד מהפרק, למרות שזה יכול היה להיות אולם התעמלות היחיד בחורפיש לכל אלף התלמידים שישנם במקום. אין במקום אף אולם התעמלות אחר. אינני יודע אם זה מוצדק להוציא את אולם התעמלות מהתכנון.

בבית-הספר היסודי הישן אנחנו משתמשים גם בחדרי בטחון, למרות שגם הם אינם ראויים. אנחנו זקוקים ל-6 חדרים כאגף נוסף לאותו בית-ספר.

יש לנו בעיה גם בקשר לחטיבת הביניים, הממוקמת עדיין בבתי-הספר היסודיים, כי עדיין אין לה תקן לא מבחינת הבנין ולא כחטיבה בפני עצמה. דנו על כך לא אחת בדיונים שלנו עם משרד החינוך.

לגבי בית-הספר החדש שהזכרתי יש לנו גם בעיה של הסעות. בית-הספר נמצא במרחק של כ-500 מטרים מהבית האחרון של הכפר, ובמרחק של 2 - 2.5 ק"מ מהקצה השני של הכפר. אינני יודע איך התלמידים יכולים להגיע לבית-הספר במזג אוויר קשה ובתנאי השטח הקיימים. אנחנו מבקשים את תשומת לבה של הוועדה גם לענין זה.

מדברים על המצב הכלכלי הקשה ועל הצורך בקיצוצים ובצמצומים. אני רוצה לומר שבמשך כל השנים שבהן לא היו קיצוצים לא ראיתי שהיתה תשומת לב מיוחדת ותנופה מיוחדת לגבי הכפרים הדרוזיים כדי לסגור את הפער. ועכשיו, כשיש קיצוצים בתקציב, אנחנו שותפים להם ב-100%.

היו"ר נ' רז:

תודה. נשמע כעת את סמיר והבה, רכז החינוך במועצת בית-ג'ן.

ס' והבה:

אני רוצה לדבר באופן ספציפי על כמה בעיות. בעיות החינוך בעדה הדרוזית אינן נוגעות רק למבנים. אני חושב שוועדת החינוך צריכה להתייחס גם לבעיות פדגוגיות, לבעיות של תוכן, ולפער הקיים בתחום זה. כאשר צעיר דרוזי משתחרר מהצבא והולך להירשם באוניברסיטה, הוא ניגש לבחינות קבלה. הוא אינו עומד בדרישות, היות שהחינוך שקיבל ביסודי ובתיכון אינו תואם את הרמה המקובלת בחברה הישראלית. זה נושא שצריך להקדיש לו תשומת לב.

שנית, אני מבקש מהוועדה הנכבדה הזאת שתפנה למוסדות להשכלה גבוהה להקים יחידות לגישור פערים לסטודנטים הדרוזיים. כמו שיש יחידה לגישור פערים לסטודנטים היהודיים, שתהיה גם לסטודנטים הדרוזיים.

הדבר השלישי מתייחס לבורות שקיימת ברחוב הישראלי כלפי הדרוזים. לצערי יש גם חברי כנסת שאינם יודעים מה זה דרוזים, או שיוזעים מעט מאד. לכן מומלץ ביותר להפנות את תשומת הלב של מערכת החינוך הכללית לצורך ללמד בבתי-הספר במגזר היהודי מה זה דרוזים. לא ייתכן שהדרוזים והיהודים יכירו זה את זה רק בחזית ובקרב. צריך להיות עם יפה בארץ יפה.

א' הראל:

אני רוצה להעיר כמה הערות. קודם כל, מוכרחים להודות על האמת שבשבע השנים האחרונות נעשה על-ידי משרד החינוך והתרבות במגזר הדרוזי ובמגזר הערבי מאמץ גדול מאד בהשוואה לשנים קודמות. זה לא מספיק, אבל נעשה מאמץ. כשאנה מבקר היום בכפרים, אתה רואה בתי-ספר לדוגמה, מבנים שאינם נופלים ברמתם ממקומות אחרים. המאמץ הזה מעיד על הכרה בדבר היסודי, שזה מגיע להם כאזרחים במדינת ישראל; ובוודאי לגבי המגזר הדרוזי - כאנשים שגם נותנים את חייהם למען המדינה לא פחות מאחרים.

שנית, אף פעם אסור להשוות כלפי מטה. הדרוזים טוענים בצדק: אל תאמרו לנו תראו באיזה מצב אתם נמצאים לעומת מה שהיה לפני שלושים שנה. זאת לא השאלה שמטרידה אותם. גם אותי לא מטריד כשאני הולך לישב יהודי מה היה לפני שלושים שנה. אף אחד אינו רוצה להשוות את עצמה למה שהיה בעבר. כל אחד רוצה להשוות את עצמו לשובים מפותחים בסביבה שלו.

לכן הדרישות בכל מה שנוגע לחינוך, שיכון וכו', צריכות למשוך כלפי מעלה, כמו הישוב היהודי המתפתח. זו צריכה להיות הגישה.

איבני רוצה להיכנס עכשיו לבעיות החינוכיות. אני שמח מאד על דבריו של מר והבה מבית-ג'ן. הבעיה החינוכית בעדה הדרוזית היא מיוחדת. היא שונה מהבעיה החינוכית במגזר הערבי. אנחנו אומרים שמי שמשרת בצה"ל מגיעות לו אותן זכויות כמו לאחרים. למרות זאת אין מיצוי מלא של הזכויות בעדה הדרוזית. אני מציע לקיים פעם דיון על הבעיות החינוכיות במגזר הדרוזי.

אנחנו צריכים לדרוש קודם כל שהסכום שישנו בתקציב, שאין עליו מחלוקת, ישוחרר בהקדם. ואחרי זה צריך לבדוק איך לפתור את הבעיה של 200 הכיתות. טוב שחבר-הכנסת נסראלדין העלה את הענין, כדי שזה ילחץ על משרד החינוך ומשרד השיכון ועלינו כחברי כנסת. הענין לא ייגמר בישיבה אחת, אם אפשר עכשיו לפתור בעיה של 25 כיתות, יפתרו בעיה של 25 כיתות. אם אפשר לפתור 40 - יפתרו 40. אבל לא להשאיר את הענין מוקפא.

א. נסראלדין:
העדה הדרוזית היא עדה צנועה. יש פה ראשי מועצות שהיו יכולים לעשות מהומות גדולות, כי מצבם חמור. אני יודע מה מצבם. אני יודע מה הם עושים וכיצד הם מתארגנים כדי לפתור את הבעיות בצורה זו או אחרת. אני מכיר גם ראשי מועצות אחרים, יהודים וערבים, ויודע איך הם מדברים. הדרוזים מדברים בשקט, לענין, אבל האמינו לי שהבעיה חמורה מאד.

איבני יודע למה חבר-הכנסת עטשי אומר שאינו רוצה להיות מועדף. אני כן רוצה, כי בשנים 1947 ו-1948 עמדי יחד עם העם היהודי במערכה מול כל העולם הערבי, לא התביישתי ולא פחדתי. אם לי לא מגיע להיות מועדף, למי כן מגיע? אני תובע שהעדה הדרוזית תהיה עדה מועדפת במדינת ישראל, בכל המישורים. ואם נבנו אצלנו כמה חדרים ואולמי ספורט, אני חושב שזה דבר פעוט ביותר בהשוואה למה שעשתה העדה הדרוזית.

אני מסכים עם דבריו של חבר-הכנסת הראל. מה שנעשה נעשה, זו נחלת העבר. ואמרת ששנעשו הרבה דברים. אבל מה הלאה? מה יהיה מחר? היום הציבור הדרוזי איבנו אותו ציבור שהיה בשנת 1948. היום הבנים אומרים לנו: אתם עשיתם את שלכם, היום אנחנו רוצים להשתלב בחברה הישראלית, אנחנו רוצים ללמוד באוניברסיטה בדיוק כמו היהודים, אנחנו רוצים להיות רופאים, עורכי-דין וכו'. אם בית-הספר היסודי אינו מקנה להם את היסודות לכך, הם לא יוכלו להגיע לזה. מר פלאח וחבריו עושים הרבה למען קידום הענין, אין שום ספק בכך. אבל הדברים קשורים זה בזה. אם לא נטפל בבינוי, לא יהיה לבנו חינוך טוב.

יש תכנון לבעיה בכפרים. ביררתי זאת עם אנשי המשרדים הנוגעים בדבר. יש תכנון, החלטות, אישורים. ואם יש היום סכום מסויים בקרן, צריך להפעיל אותו. אנחנו לא נרד מהענין, כי אנחנו רואים אותו כחשוב מאד.

זאת לא הבעיה היחידה של העדה הדרוזית. יש גם בעיות שיכון, דיור, ובעיות רבות אחרות. אבל נושא החינוך הוא הנושא המרכזי.

אני מקווה שהוועדה תנסח החלטות והמלצות, וגם

תעקוב אחרי ביצוען.

היו"ר נ. רז:

אני רוצה לנסות לסכם את הישיבה. קודם כל אני מודה לכם שרחתם ובאתם ממרחקים לישיבה הזאת. תפקידכם ותפקידנו לדאוג לעניינים. ועדת החינוך והתרבות של הכנסת נועדה לעזור לענייני החינוך, אם זה בתחום הבינוי או בתחום התכנים, בהכשרת מורים ובקידום כל נושא החינוך. לכן זו דאגה משותפת, ואנחנו צריכים לפעול כדי לקדם את העניינים בכיוון שיספר את מצב החינוך.

אבל הנושא שאנחנו דנים בו היום הוא נושא הבינוי. בעקבות הנושא הזה חברים העירו פה הערות על עניינים נוספים, עניינים שבמהות, אם כי בעיקר דיברו על העניינים הפיזיים, החומריים של הבינוי, על האפשרות לבצע את הבינוי. לא דיברו על מורים, ואני מתאר לי שגם על כך נצטרך לדון.

חבר-הכנסת עטשי אמר שהוא אינו רוצה שהעדה הדרוזית תהיה מועדפת או שיהיה בה טיפול ייחודי. אחר כך הוא אמר שיש לעדה בעיות ייחודיות. אם כך, צריך שיהיה טיפול ייחודי. לא במקרה הוקמה כנראה ועדת המנכ"לים ולא במקרה הוקמה הקרן המשותפת למשרדי החינוך והשיכון. הקרן המשותפת לקידום מבני חינוך במגזר הדרוזי נועדה לקדם תחום שממשלת ישראל חשבה שצריך לקדם אותו באופן ייחודי, וזה משום שלעדה הדרוזית יש מעמד ייחודי במדינה הזאת. הסיבות הוזכרו פה, לא אחזור עליהן. יש לה מעמד ייחודי, כי התרומה של העדה הזאת למדינה היא תרומה ייחודית בהשוואה לאחרים, מסיבות פוליטיות, תרבותיות, היסטוריות ואחרות. ובכן הכלים הייחודיים האלה הוקמו, וצריך לדאוג שהם יופעלו למטרות שלהן נועדו.

אני רוצה לקרוא לפניכם מתוך מסמך מעודכן מאד, מסמך של משרד החינוך והתרבות, האגף לפיתוח מערכת החינוך, המחלקה לבינוי, מה-28.12.84. יש כאן סקירה על מצב בניית מבני חינוך במגזר הדרוזי. ונאמר בו: "א. מאז הוקמה הקרן המשותפת למבני חינוך במגזר הדרוזי הוקמו על-ידי משרד הבינוי והשיכון, המינהל לבניה כפרית, כ-350 כיתות ו-11 אולמי ספורט בשטח כולל של קרוב ל-50 אלף מט"ר ברוטו ובעלות כוללת של כ-27 מיליון דולר". ומדובר על בניה מ-1976. בהשוואה למה שהושקע במגזר היהודי, יחסית למספר התלמידים, זה מעל ומעבר למשקלו היחסי המספרי של המגזר הדרוזי. כלומר יש פה העדפה מובהקת של המגזר הזה. וזה מתוך הגישה שדיברתם עליה, שיש ייחוד ויש עדיפות, וכך צריך להיות. נכון שלא צריך להגיד תודה על מה שנעשה, אבל צריך להכיר בכך שזה קיים.

בהמשך המסמך נאמר: "הקפאת ההתקשרויות והקיצוצים בתקציב גרמו לכך שבשנת התקציב השוטפת, כלומר 1984, פעולת הבניה של בתי-ספר במגזר הדרוזי נעצרה לחלוטין". כלומר משרד החינוך מודה בזה, מאשר את זה. "מתוך 60 כיתות שהיו מתוכננות השנה, 40 בגליל ו-20 ברמת הגולן, הוחל בבניה של 3 חדרים בלבד."

"צרכי הבניה לשנים הקרובות כוללים בניה של 130 כיתות בית-ספר וגני-ילדים. אם תימשך הבניה בקצב של 40 כיתות בשנה ניתן יהיה לבצע את התכנית תוך כ-3 שנים, אם כי בכמה כפרים עדיין לא נפתרו בעיות קרקע וייתכן שיחול עיכוב שלא מסיבות תקציביות". כלומר, אם יהיה עיכוב, זה יכול להיות מסיבות משפטיות, מינהליות.

גם במסמך הזה נאמר ש"המצב החמור ביותר הוא ברמת הגולן. כמחצית מחדרי הלימוד הם במבנים שכורים". "בניה של 20 חדרי לימוד בשנה תאפשר פתרון הבעיה תוך כ-5-6 שנים".

בדמה לי שעל הנתונים האלה אין מחלוקת, הדברים ברורים, יודעים מה חסר, מה נעשה, מה הסיבות לכך שלא נעשה מה שצריך היה להיעשות.

לגבי הנושא של הקרן המשותפת - היא מוקפאת, לכן היא כאילו לא קיימת. כי מה זה מענין אותנו אם היא קיימת ולא מופעלת? יש לה חשיבות במידה שאפשר לעשות אתה משהו. לכן אחת המסקנות של הישיבה הזאת, לדעתי - ואני מניח שלדעת כל חברי הוועדה - היא שיש לעשות כדי שיופשרו כספים בקרן ולהתחיל להוציא ממנה. כלומר שגזירת ההקפאה בנושא הזה תבוטל חלקית לפחות. אינני מדבר על ביטול ההקפאה כולה, כי אי אפשר לקחת קטע אחד ולהגיד שבקשר אליו אין התייחסות לכל מה שקורה היום במשק. אבל קטעים מתוכו, בנקודות הרגישות והחיוניות ביותר, צריך יהיה להפעיל, להוציא מההקפאה. אנחנו נמליץ על זה, אני בטוח שנתבע זאת ממשרד הבינוי והשיכון. אגב, ייתכן מאד שהעובדה שהעבירו את הכספים ממשרד החינוך למשרד הבינוי והשיכון יצרה באופן אובייקטיבי מצב שלא היה לחץ מספיק, והקטע הזה של החינוך לא קיבל את העדיפות הראויה, כי זה היה מופקד בידי משרד הבינוי והשיכון. נצטרך לעשות משהו בענין זה, כדי שאפשר יהיה להפעיל את כספי הקרן, באופן חלקי לפחות, לעבודות בניה.

לגבי רמת הגולן - חברים עירבו פה את המצב העובדתי של המחזור הגדול עם היבטים פוליטיים וכדומה. אינני רוצה לערב את הדברים, אבל ברור לגמרי שבמקרה זה הסיפוח לא תרם לקידום הנושאים. כלומר מאחר שרמת הגולן שלנו, אין בעיה ואפשר לשבת בשקט. זה לא כך, גם לגופו של ענין מבחינת הצרכים שם שהם מיוחדים, המצב שם יותר קשה מאשר במקומות אחרים, וגם מהסיבות הפוליטיות. אינני מתעלם מזה, אם כי אנחנו לא ועדה שזה השיקול העיקרי שלה. אבל אנחנו אזרחי מדינת ישראל וזה איכפת לנו. למה לדחוף אוכלוסיה כזאת אל עמדות וגישות עוינות? לכן אני מניח שנצטרך להמליץ על מתן קדימות לעניני רמת הגולן והצרכים של הישובים שם.

פ. גולדשטיין: אנחנו יכולים לבקש שכאשר הכספים יופשרו, יישמר אותו יחס שהיה בשנים קודמות.

היו"ר נ. רז: על הפרטים עוד נתייעץ בינינו.

לגבי ההישגים - איש מהחברים שדיברו כאן לא הכחיש שהושגו דברים, שהיו הישגים, והם באמת גדולים מאד. לקראת הישיבה הזאת קראתי שוב מה היה בשנת 1975 ומה קורה היום מבחינת מספר התלמידים, המורים, המורים המוסמכים, מספר התלמידים במוסדות להשכלה גבוהה. אולי יש אתם בעיה אחרי שהם מסיימים את לימודיהם, אבל העובדה היא שהם מגיעים לרמה הזאת של השכלה גבוהה. ההתפתחות היא דרמטית, ונדמה לי שאינני מגזים. בשום מגזר לא היתה התפתחות כמו במגזר הזה. וזה נעשה באמצעות ממשלת ישראל והעדה הדרוזית עצמה, יוזמות ומאויימים של צעירים ואחרים הביאו לתוצאות החשובות האלה. אבל נכון שדווקא במצב כזה, כאשר יש עליה כללית ברמה, הפער והחסר מורגשים ביתר חריפות, והרגישות לגבי ההשוואה למה שנעשה אצל אחרים יותר גבוהה. זה טבעי, זה קיים בכל חברה כאשר יש עליה ברמה.

אנחנו כוועדת החינוך והתרבות של הכנסת נבהג בנושא הזה כמו שאנחנו נוהגים בכל הצעה שמועברת אלינו ממליאת הכנסת. נצטרך לעבוד מסקנות והמלצות של הוועדה על הצרכים ועל הפעולות שצריכות להיעשות כדי לקדם את הענין. נעשה זאת בימים הקרובים ונניח את המסקנות על שולחן הכנסת. נעביר אותן גם אליכם, כדי שתראו מה המסקנות שגיבשנו כדי לקדם את הנושא.

בעתיד הלא רחוק נקיים דיון על הענינים המהותיים של החינוך במגזר הדרוזי, על התכנים וכדומה. מענין אותנו מה קורה בתחומים האלה במגזר הדרוזי. לדיון הזה נזמין את מנהלי מחלקות החינוך ואת האנשים המטפלים בזה במשרד החינוך. ואז נדון על התוכן של החינוך במגזר הדרוזי, מה אתם רואים כחשוב, מה צריך לשנות, מה צריך לעשות, חינוך מקצועי, חינוך הבת, חינוך גבוה, מה קורה עם השתלבותם של הדרוזים במערכות הכלליות והציבוריות. אלה דברים חשובים מאד לדיוננו. נעשה זאת בקרוב.

אני רוצה לשאול את אנשי משרד החינוך האם
במסגרת ההפשרות ביקשתם להפסיר משהו שקשור

פ. גולדשטיין:

במגזר הדרוזי.

בין היתר. ההתייחסות היתה לכל נושא ההקפאה,
בכל התחומים.

ב. דל:

אני רוצה להעיר הערה קצרה. אני מתייחסת
לטבלאות המצויות בחומר שהוגש לנו. נכון אמרו
שלא צריך להסתכל מה היה פעם. אבל כמעט כל הדוברים כאן הקפידו לציין
שבצמם רק ב-6-7 השנים האחרונות חלה התקדמות רצינית.

א. סרטני:

הוקמה הקרן.

א. נסראלדין:

אבל כשאני מסתכלת על הנתונים, אני רואה שיש
התפתחות הדרגתית במשך כל השנים. היא אינה
מספקת, אין בה תשובה לצרכים, אבל אי אפשר לומר שרק בשנים האחרונות
היתה התקדמות חד-משמעית.

א. סרטני:

הקמת הקרן איפשרה את השינוי בתחום הזה. בעצם
הקמת ועדת המנכ"לים לנושא הזה הביאה לתפנית.

א. הראל:

הודגש שבתקופה של השנים האחרונות היתה התקדמות
גדולה. לא נאמר שלפני זה לא נעשה כלום. בשנת
1975, כאשר יצחק רבין היה ראש הממשלה, הוקמה ועדת המנכ"לים, ואז
הוקמה גם הקרן המשותפת, ב-1976. ובמקרה זה היתה המשכיות של המגמה,
ואני רוצה לשבח את זה. ובשנים האחרונות היתה פעולה חשובה מאוד שפיתחה
מה שפיתחה. אבל עדיין אנחנו שרויים במצב שאינו משיב את רצוננו.

היו"ר נ. רז:

אני מודה לכם. הישיבה נעולה.

הישיבה נסתיימה בשעה 10.40.